

Ege Coğrafya Dergisi, 19/1 (2010), 49-65, İzmir
Aegean Geographical Journal, 19/1 (2010), 49-65, İzmir—TURKEY

TÜRKİYE'YE YALDIZLI GÖÇ: İSTANBUL'DA YAŞAYAN AVRUPA VATANDAŞLARI

“Gilded Migration” to Turkey: European Citizens in Istanbul

İlknur KURŞUNLUGİL

*İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü
kursunlugil@gmail.com*

Abstract

How to tackle a case of immigration, where the migrant is not an unqualified, young and single man migrating from a poor country to a rich one? The present research on “Gilded Migration” in Turkey: European Citizens in Istanbul aims at studying this theme, which has been neglected in current scholarly literature on sociology of immigration. Within the framework of our research, we studied the process of immigration of Europeans who preferred to settle in Istanbul (a global city) for a reason related to work issues or to a search for adventure, and we also analyzed their perceptions of their own homelands in their present expatriate condition. Istanbul, which has become a global port city since late 19th century, went through a process of relative closing as a result of Kemalist elites’ policy of homogenization in the framework of the creation of a Turkish nation-State. However, from 1980s on, as a consequence of Turgut Özal’s policies, Istanbul became once again an eventual home for foreign capital and foreigners. Within a theoretical framework based on the concepts of “global city” and “transnational social spaces”, the present thesis aims at analyzing the process of integration of “elite” Europeans living in Istanbul to the society they live in.

Keywords: Istanbul, gilded migration, elite, European migrant, globalization, global city, transnational social spaces.

Öz

Eğer göçmen; vasıfsız, genç, erkek ve bekâr değilse, eğer göç; fakir ülkeden zengin ülkeye gerçekleşmiyorsa bu olguyu nasıl ele alacağız? Türkiye’de Yıldızlı Göç: İstanbul’da Yaşayan Avrupa Vatandaşları başlıklı araştırmamızda çağdaş göç sosyolojisi alanında az işlenen olan bu konuyu incelemeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızda 1990’ların sonu, 2000’li yılların başında eğitim, iş ya da macera amaçlı küresel bir kent olan İstanbul’a gelerek burada yaşamayı tercih etmiş Avrupalıların göç süreçlerini ve içinde buldukları toplumdan anavatanlarını nasıl algıladıklarını araştırdık. XIX. yüzyılın sonundan itibaren küresel bir liman kenti olan İstanbul, Cumhuriyet’in ilânı ile birlikte Kemalist elitlerin ulus-devlet yaratma sürecinde homojenleşme politikalarının bir sonucu olarak dışarıya kısmen kapılarını kapamış olan İstanbul, 1980’li yıllarda Özal politikalarının bir sonucu olarak liberalleşme rüzgârlarının etkisiyle tekrar yabancı sermayeye ve yabancılara ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Biz de bu süreçte, “küresel kent” ve “ulusaşırı toplumsal mekânlar” kavramları bağlamında, Osmanlı Devleti’nin son döneminden günümüze İstanbul’da yaşayan “elit” Avrupalıların toplumla bütünleşme süreçlerini incelemeyi amaçlıyoruz.

Anahtar kelimeler: İstanbul, yıldızlı göç, elit, Avrupalı göçmen, küreselleşme, küresel kent, ulusaşırı toplumsal mekân.

Giriş

Eğer göçmen vasıfsız, genç, bekâr ve erkek değilse; göç hareketi merkezden çevreye gerçekleşiyorsa göç sosyoloji literatüründe bu olguyu nasıl ele alacağız? Başka bir deyişle küreselleşen ve ağlarla birbirine bağlanan kentlerin, değişen ve çeşitlenen göç hareketlerinin ve akışların olduğu bir dünyada zengin ülkeden fakir ülkeye göç eden, beyaz yakalı kadın ve erkekleri nasıl tanımlayacağız?

Yeni göç biçimlerinin ortaya çıktığı küresel dünyada Türkiye, uzun zamandır göç alan ülkedir. Somut örneklerle ifade edecek olursak SSCB'nin dağılması, Orta Doğu'nun istikrarsız durumu, Avrupa Birliği süreçlerinin 2005'ten günümüze hız kazanmış olması gibi pek çok etken Türkiye'yi "göç veren ülke"den ve "transit göç ülkesi"nden "göç alan ülke" tanımlamasına yerleşmesine neden olmuştur.

İşte tüm bu sorularla ve olgularla yola çıkarak İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin Türkiye'ye göç etme süreçlerini araştırmaya başladığımızda çağdaş göç sosyolojisi literatüründe de bu alanda yakın dönemde araştırmalar yapıldığını gördük. *Türkiye'ye Yıldızlı Göç: İstanbul'da Yaşayan Avrupa Vatandaşları* başlıklı çalışmamızda 1990'lı yılların sonu, 2000'li yılların başında eğitim, iş, macera gibi etkenlerle küresel bir kent olan İstanbul'a gelen Avrupalı göçmenlerin yerel toplumla ve köken ülkeleri ile kurdukları ilişkileri ve İstanbul özelinde Türkiye'yi nasıl algıladıklarını incelemeye çalışacağız.

Yöntem

İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin göç süreçlerini incelediğimiz araştırmamızda saha çalışması olarak bu alandaki eserlerin kaynak taraması ve Avrupalı göçmenlerle derinlemesine yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızı gerçekleştirirken tarihsel ve sosyolojik araştırma yöntemlerini kullandık. Tarihsel araştırma yöntemi altında literatür taraması,

istatistiki verilerin kullanılması ve araştırma nesnesinin sosyolojik olarak yeniden kurulması yer almaktadır. Sosyolojik araştırma başlığı altında ise derinlemesine yüz yüze görüşme yöntemi ile gerçekleştirilen görüşmelerimizin özelliklerini dile getireceğiz.

Tarihsel Araştırma

Araştırmamızda göç öykülerinden başlayarak İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin yerel toplumla, köken ülkeyle ilişki biçimlerini ve Türkiye'yi nasıl algıladıklarını bulmaya çalıştık. Küreselleşen dünyanın bir sonucu olan "yıldızlı göç" kavramı üzerine kaynakça taraması yaparken göç literatürü taramasının yanı sıra "küresel kent" gibi sosyoloji yazınında yeni olan kavramlar üzerine de odaklandık. Ulus-devletlerin sınırları giderek daha fazla korunurken Thomas Faist'in da belirttiği gibi küreselleşmenin ve modern dünyanın sağladığı olanaklar sayesinde para, meta ve insan akışları temelli, devletler üstü ve devletleri kapsayan "ulusaşırı toplumsal mekânlar" kurulmuş (Faist, 2003), dünya kentleri ağlarla birbirilerine bağlanmıştır. Bu noktada Saskia Sassen, küresel kentlerin artık ülkeleri de aşan bir öneme sahip olduklarını; kültürel ağlar, sivil toplum kuruluşları, ekonomik örgütlenmeler ve benzeri ağlar sayesinde devletlerden ziyade bu küresel kentlerin asıl önemli aktörler olduğunu (Sassen, 2001) vurgulamaktadır.

İstanbul ise bu küresel dünyada çok uzun zaman önce, XIX. yüzyılın sonlarına doğru yerini almıştır. Çağlar Keyder'in de altını çizdiği gibi 1850'lerde İstanbul çoktan bir liman kenti olarak Doğu ile Batı arasında önemli malların hem toplandığı hem de tüketen bir kent olmuştur (Keyder, 2000). Küresel bir kent olan İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları sadece XX. yüzyılın sonlarında değil, XIX. yüzyılda da çoğunlukta idi. Kemalist elitler tarafından İstanbul'un dışlandığı ve milliyetçiliğin tüm politikalarda yoğun bir şekilde hissedildiği iki

Dünya Savaşı arasında geçen yaklaşık otuz yıllık süreçte her ne kadar İstanbul'un "yabancı misafirleri" açısından muhafazakâr ve karamsar bir atmosfer hâkim olsa da DP'nin iktidara gelişi ile başlatılan ve 1980 Askeri Darbesi'nin ardından Özal önderliğinde hız kazanan liberalleşme süreci, İstanbul'un dünyaya açılmasına olanak sağlamıştır. Biz de bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son döneminden 2000'li yıllara kadar olan İstanbul'un küresel kent olma yolundaki serüvenini takip etmek amacıyla İstanbul'da yaşayan Avrupalılar ve Levantenler üzerine yapılan çalışmaları da inceledik.

Saha çalışmasında karşımıza çıkan en büyük engel, İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşlarına dair düzenli bir kaydın tutulmaması ya da "kamuya açıklanamaz" olması nedeniyle bu verilere ulaşamamak olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu, İstanbul'da adrese dayalı yapılan nüfus sayımında böyle bir verinin işlenmediğini ifade etmiştir. Bu nedenle İstanbul'da bulunan konsoloslukların ilgili birimlerine başvurular yapılmış ancak Fransız Konsolosluğu dışından olumlu bir yanıt alınmamıştır. Dolayısıyla elimizdeki tek güncel veri, Fransız Konsolosluğu bünyesindeki Vatandaşlık Hizmetleri Bürosu tarafından verilmiştir: İstanbul'da yaşayan kayıtlı Fransız vatandaşlarının sayısı 4.776'dır. Konsolosluk çalışanları, Türkiye'ye okumak ya da çalışmak için gelen Fransızların konsolosluğa kayıt olma koşulu olmadığını yani bunun da gerçek sayıyı yansıtmadığını belirttiler. Ancak Fransız görüşmecilerimizden biri, İstanbul'da ortalama 6.000 Fransız'ın yaşadığını tahmin ettiklerini söylemiştir. Fransa'daki yıldızlı göç üzerine araştırma yapan Anne-Catherine Wagner de "kaynakların sessizliği"nden bahseder: Nüfus sayımındaki teknik "hata" sadece düzensiz ya da kaçak göçmene mahsus değildir; aynı zamanda yabancı yönetici sınıfın da saklanmasına imkân vermektedir (Wagner, 1998).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun kendisinden yazılı ve sözlü olarak İstanbul'a göç hakkında herhangi bir veri almamış olsak da resmi İngilizce web sitesinden Türkiye'ye olan uluslararası göçün demografik istatistiklerine erişebildik (Tablo 1).

Ülkelere göre Avrupa'dan Türkiye'ye gelen göç sıralamasında Almanya, birinci sırada yer almaktadır. Hollanda ve Fransa ise Almanya'yı takip etmektedir. Ancak bu tür istatistikî verileri okurken 2. ve 3. nesil vatandaşlık almış göçmenlerin de bu veriler içine girebileceğini hatta Osmanlı döneminden bu yana Türkiye'de yaşayan Levantenlerin hala köken ülkelerinin pasaportlarını taşıdıklarını da göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Şehirlere göre uluslararası göç tablosunda ise İstanbul en fazla yabancı göçmenin yaşadığı ilk kenttir. 29.409 erkek ve 25.235 kadın göçmen olmak üzere toplam 54.644 yabancı göçmen İstanbul'da kayıtlıdır (www.turkstat.gov.tr 09 Eylül 2010). Aynı zamanda, göçmenler içinde kadın nüfusunun yoğun olması da başta belirttiğimiz erkek göçmen önderliğindeki göç hareketinin de biçim değiştirdiğini göstermesi açısından değerlidir.

Yukarıdaki tablonun da gösterdiği gibi Türkiye'de yaşayan AB vatandaşı kişilerin sayısı oldukça yüksektir. Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere, Avusturya, İsviçre, Belçika, Yunanistan en fazla Türkiye'ye göç veren ülkeler arasında yer almaktadır. Bulgaristan, AB üyesi olmuş olsa da örneklememiz içinde yer verilmemiştir çünkü Balkan ülkesi olma özelliği hem ağır basmakta hem de Türk nüfus paydası oldukça yükündür.

Sosyolojik Araştırma

Tüm bu araştırma sürecine paralel olarak niteliksel yöntemin bir tekniği olan derinlemesine yüz yüze görüşme tercih edilmiştir. Derinlemesine yüz yüze görüşme, göz önünde bulundurulması gereken düşünceleri

Tablo-1 Ülkelere Göre Yurtdışından Gelen Göç
Table 1: Immigration by countries

	Toplam	Erkek	Kadın		Toplam	Erkek	Kadın
	234 111	130 762	103 349				
ÜLKE				ÜLKE			
Almanya	73 736	40 670	33 066	Libya	1 239	972	267
Bulgaristan	27 470	12 994	14 476	İtalya	1 162	755	407
KKTC	13 844	8 805	5 039	Makedonya	1 154	589	565
Azerbaycan	9 127	4 554	4 573	Suriye	1 132	569	563
Rusya	8 626	5 606	3 020	Danimarka	1 107	580	527
Hollanda	8 013	4 462	3 551	Yugoslavya	1 090	512	578
Fransa	7 746	4 142	3 604	İsveç	984	475	509
A.B.D.	7 561	4 451	3 110	İsrail	895	735	160
S. Arabistan	6 334	5 137	1 197	Japonya	865	511	354
İngiltere	5 708	2 920	2 788	Moldova Cum.	721	109	612
Avusturya	5 557	3 250	2 307	Kanada	701	367	334
İsviçre	5 370	2 817	2 553	Norveç	678	353	325
İran	5 138	3 188	1 950	Pakistan	552	373	179
Irak	4 617	2 679	1 938	Mısır	445	323	122
Kazakistan	4 153	2 309	1 844	Ürdün	390	250	140
Belçika	2 740	1 439	1 301	Çin	378	231	147
Romanya	2 730	1 220	1 510	Lübnan	352	210	142
Özbekistan	2 104	1 146	958	İspanya	291	183	108
Yunanistan	2 011	1 042	969	Kuveyt	275	215	60
Gürcistan	1 979	919	1 060	Bangladeş	227	209	18
Ukrayna	1 800	613	1 187	Tacikistan	216	173	43
Afganistan	1 779	1 204	575	Bosna Hersek	213	146	67
Arnavutluk	1 481	789	692	Hindistan	210	136	74
Türkmenistan	1 477	1 121	356	Filistin	207	181	26
Avustralya	1 369	670	699	Diğerleri	4 823	2 673	2 150
Kırgızistan	1 334	785	549				

Kaynak: http://www.turkstat.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=38&ust_id=11

keşfetmek ve okumalar sırasında oluşturulan araştırma sahasını genişletmek veya aydınlatmak için gerçekleştirilmektedir (Quivy vd, 1995). Türkiye'ye olan yaldızlı göçü, İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları özelinde incelediğimiz bu çalışmamızda farklı milliyetlerden ve meslek dallarından olan toplam on altı kişi ile kartopu tekniğini kullanarak derinlemesine yüz yüze görüşme gerçekleştirdik. Görüşmeciler seçilirken genel bir kota sistemi uygulanmaya çalışılmıştır. Farklı uyruklardan kişiler (üç Fransız, bir Belçikalı, iki İngiliz, iki Alman, iki İtalyan, bir İspanyol, iki İsveçli, bir Finlandiyalı, bir Yunan, bir Polonyalı) ile yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin farklı sosyo-

ekonomik kategorilerden olmasına da dikkat edilmiştir: Uluslararası firmalarda çalışan yöneticilerden, araştırmacı ve gazetecilere, yabancı kurumlarda öğretmenlik yapanlardan sanatçılara kadar pek çok meslek grubundan kişi ile görüşülmeye çalışılmıştır. Araştırmaya başlarken arkadaş çevresinden yola çıkarak kartopu tekniğinin uygulanması ile on altı kişiye ulaşılmıştır. Görüşmecilerin farklı sosyo-ekonomik kategorilerden olmaları hem örnekleme çeşitlendirmekte faydalı olmuştur, hem de farklı algılarla ve bütünleşme/bütünleşememe hallerine tanıklık etmemizi sağlamıştır.

Yukarıda bahsedilen örneklem ile görüşmelerin sadece üçü Türkçe olarak

gerçekleştirilmiş, diğerlerinde İngilizce ve Fransızca iletişim kurulmuştur. Derinlemesine yüz yüze görüşme için hazırlanan soru cetvelinde ise Türkiye'ye gelme kararının alınmasından bürokratik ve yaşamsal zorunlulukların (iş ve konut bulma gibi) nasıl aşıldığına, İstanbul'daki gündelik hayattan (oturulan mahalle, mahalle ile ilişkiler, arkadaş çevresi, vb.) politik süreçlerin değerlendirilmesine, köken ülke ile kurulan ilişkilerden İstanbul'da yaşayan cemaatleri ile sürdürülen ilişkilere ve gelecek planlarına kadar göç sürecinin tüm aşamaları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Saha çalışmasının sonunda bireylerin, toplumla bütünleşmesinin sadece "yabancı" olma durumu üzerinden değil; gelinen çevre, eğitim ve iş geçmişi, siyasi angajman, mensubu olunan ya da arzulanan sosyo-ekonomik statü gibi çok katmanlı bir yapı üzerinden kurulduğu görülmüştür. Genel bir değerlendirme yapacak olursak; uluslararası şirketlerde çalışmak için kariyer odaklı İstanbul'a gelenlerin yani "expat"ların; tüm göç sürecindeki bürokratik ve yaşamsal gereklilikleri kendi şirketleri üzerinden toplumla ve devletin kurumları ile temasa geçmeden hallettiğini, kendi cemaati içinde kalarak toplumla bütünleşmediğini, yıllarca İstanbul'da yaşayıp Türkçe öğrenmediklerini, İstanbul'da ifa edilen görev sayesinde kendi anavatanlarında uzun süreçte tırmanacakları kariyer basamaklarını daha hızlı atlayabilecekleri öğrenilmiştir.

Diğer taraftan, okumak için Erasmus değişim programı ile gelen ve yerleşen ya da sanat perspektiflerini zenginleştirmek amacıyla bir "macera" olarak İstanbul'da yaşamayı tercih eden sanatçıların daha bohem bir yaşam tarzını benimsediklerini, okul ve iş bulma ya da yerleşim gibi konularda tüm aşamaları kendi başlarına hallettiklerini söyleyebiliriz. Maceraperestlerin içine sadece "İstanbul deneyimi"ne sahip olmak için anavatanlarındaki beyaz yakalı ve yüksek statü

sağlayabilecek mesleklerinden vazgeçerek sosyal sermayesini kullanan ve burada farklı alanlarda çalışan kişileri de eklememiz gerekmektedir. Maceraperestler, "Türkçe öğrenmek için çabalamış olsalar da" tam olarak dile hâkim değillerdir. İstanbul'daki yerleşik cemaatleri ile görüşmeyi tercih etmezler çünkü onlar "kurumsal iş portföyünü genişletmek ve kaçındıkları ülke politikaları ile ilişkili kurumlardır." Ülkelerine dönme planları ise ufukta görünmemektedir.

Son görüşmecisi grubumuz olan araştırmacı ve gazeteciler ise bürokratik süreçlerden ve yaşamsal ihtiyaçlardan kendi çabaları ile geçmeleri açısından maceraperestlerle benzerlik taşımaktadır. Bu grup kapsamında bir Fransız ve bir Yunan araştırmacı, bir Finlandiyalı ve bir İngiliz gazeteci ile görüşülmüştür. İngiliz gazeteci dışındaki görüşmeciler, görüşmeleri Türkçe gerçekleştirilecek kadar dile hâkimdirler. İstanbul'dan ayrılmayı düşünmemekte olup, bir gün mesleklerini ifa edemeyecekleri noktada gitmek zorunda kalabileceklerini belirtmişlerdir. Toplumla bütünleşmeleri pek çok açıdan gerçekleşmiş olan bu grup, Türkiye'nin geçmekte olduğu toplumsal ve siyasi süreçleri ayrıntılandırarak anlatmakta ve kendi meslekleri ya da uzmanlaşma alanları açısından İstanbul'da olmayı bir nevi şans olarak görmekte dirler.

İstanbul'a "Yıldızlı" Göç

Bianca Kaiser, 'Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerine Etkileri' başlıklı makalesinde Avrupa'dan Türkiye'ye göçü ele almaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi çevreden merkeze olan göçün özellikle de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından merkezden çevreye göç olarak biçim değiştirdiğini Kaiser de vurgulamaktadır. Kaiser, Türkiye genelinde incelediği Avrupa'dan Türkiye'ye göç olgusunun üç temel etkene dayandırmaktadır:

Türkiye'nin 1980'lerden bu yana siyasi ve iktisadi olarak dünyaya açılması; 1980'lerin ortalarından bu yana tatil bölgesi olarak Türkiye'nin tercih edilmesi ve iyi izlenimlerle ayrılan Avrupalıların uzun vadede burada yaşamak istemeleri ve Türkiye'nin özellikle 2005 yılından bu yana AB'ye tam üyelik olasılığının artmış olmasıdır (Kaiser, 2010).

Kaiser, aynı zamanda Türkiye'de yaşayan AB vatandaşlarını 7 ana grup altında toplamaktadır: AB şirket ya da kurumları tarafından gönderilen görevli kişiler, Türk vatandaşlarının AB vatandaşı eşleri, çift uluslu, AB-Türk ailelerin çocukları, emekli AB vatandaşları, alternatif bir yaşam arayışındaki AB vatandaşları, Türk kökenli AB göçmenleri ve Boğaziçi Almanları. Bizim saha çalışmamız kapsamında ise 1990'lı yılların sonu 2000'lerin başından itibaren Türkiye'ye olan yaldızlı göçü incelememiz nedeniyle AB-Türk ailelerinin çocukları, Türk kökenli AB göçmenleri ya da levantenler olan Boğaziçi Almanları (AB vatandaşları) örneklem içine alınmamıştır.

Yerel Toplumla İlişkiler

Saha çalışması esnasında görüşmecilerin ilk olarak İstanbul'a dair hikayelerini anlatmaları istenmiştir. İstanbul'da yaşama süresi, geliş nedenleri, sosyo-ekonomik geçmişleri, gelecek planları da dâhil olmak üzere profesyonel olarak izlediği yol ve İstanbul'a geliş kararı ile birlikte yolculuk, yerleşme, iş bulma gibi konuları nasıl çözdüğü sorulmuştur. Ardından yerel toplumla ilişkilerini ve bütünleşme durumlarını anlamayı hedefleyen sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde öncelikle İstanbul ve öncesindeki hikâyelerinden bahsedeceğiz. Daha sonra yerel toplumla ilişkileri ele alınacaktır.

Görüşmecilerimizin İstanbul ve öncesindeki hayat hikayelerine bakarken beş ana konuyu eksen olarak aldık: İstanbul'daki yaşam süresi, İstanbul'a gelme nedenleri, İstanbul'da konut ve iş bulma konuları için başvurdukları

yöntemler; buradaki hikayelerinin nasıl başladığı konusunda bir fikir vermektedir. Ancak bunun yeterli olmayacağını düşündüğümüz için sosyo-ekonomik geçmişlerinden (aile, eğitim, vb.) ve mesleki yol haritalarından (daha önce çalıştıkları kurumlar, kentler, iş yerindeki statüleri) da bahsetmeleri istendi. Öncelikle bu hikâyelerden geneli temsil edenleri ele alarak gruplandırmamızın bir şemasını çıkaracağız. Ardından İstanbul'da yaşayan AB vatandaşı görüşmecilerimizin yerel toplumla olan ilişkilerini ve bütünleşme durumlarını inceleyeceğiz. Öncelikle bütün görüşmecilerimizin üniversite mezunu olduklarını belirtmeliyiz. İlk olarak *expat* grubumuzu ele alacak olursak kendi alanları ile ilgili bölümlerde okurken ya da mezuniyetlerinin hemen ardından iş hayatına girmişlerdir.

İkinci grubumuz olan araştırmacılar ve gazeteciler ise üniversitede okudukları bölümler açısından farklılıklar göstermektedirler. Araştırmacıların sahip oldukları eğitim sermayesini kullanarak işlerini yaptıklarını düşünürsek mezun oldukları bölüm ile yaptıkları işin aynı olması doğal bir sonuç ilişki olarak görünmektedir. Ancak gazeteci grubumuzdaki görüşmecilerimiz üniversitede farklı bölümler okumuşlar ama sosyal sermayelerini kullanarak İstanbul'da gazetecilik yapmaktadırlar.

Araştırmacılar, üniversitede uzmanlaşacakları alanları belirleyerek ona göre eğitimlerini şekillendirmişler; gazeteciler ise farklı eğitim yollarından geçerek sahip oldukları ağları ve dili kullanarak şu anda sahip oldukları noktaya gelmişlerdir. Kısaca, araştırmacılar eğitim sermayelerini kullanırken gazeteciler sosyal sermayelerinden faydalanmışlardır. Üçüncü grubumuz olan maceraperestler ise ikinci grubumuzla benzer bir şekilde kendi içlerinde ayrılmaktadırlar. Birleştikleri nokta ise üst orta ya da varlıklı bir aileye mensup olmaları

sayelerinde hem sosyal, hem eğitim hem de ekonomik sermayelerini kullanma avantajlarına sahip olmalarıdır. Üst-orta ve üst sınıftan gelen, mesleki hayatları ve seçimleri konusunda daha fazla özgür iradeye sahip olmalarının nedenlerini ve burada bulunmalarını İstanbul öncesi ve geliş hikâyeleri ile ortaya çıkarmaktadır. İktisadi dürtülerden öte gerçekten yapmak istediklerini elde etme dürtüsü ile yola çıkmışlardır. Ancak zaman içinde maceraperestlerin bazılarının farklı bir gruba geçiş yaptığını da göreceğiz.

Görüşmecilerimizin geçmiş hikâyelerinin ardından boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine bakacağız. Bireyin sosyalleşme mekânlarının başında iş ve okul gibi günün büyük bir kısmının geçirildiği yerler gelse de görüşmecilerin özellikle çalışma süresinden kalan zamanlarında neler yaptığı sorulmuştur. Çalışma saatlerine ait zaman dilimlerinde birey, bazı çıkar ve bağımlılık koşulları nedeniyle özgür iradeye sahip olamasa da boş zamanlarında ya da eğlenmek için kendine ayırdığı vakitlerde zaman geçireceği kişileri seçme konusunda daha özgür davranabilme hakkına sahip olabilir. Araştırmacı ve gazetecilerden oluşan grubumuz daha çok Türkiyeli arkadaşlar edinmeyi tercih etmişlerdir. Genel olarak Batılılar ile görüşmenin kendilerini “rahatsız” ettiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmacılar ve gazeteciler, kesin bir dille İstanbul'daki kendi cemaat mensuplarını *expatlar* olarak belirlemiş ve onlarla görüşmektense Türkiye vatandaşı olan arkadaşlar edinmeyi ve onlarla vakit geçirmeyi tercih ettiklerinin de altını çizmişlerdir. Maceraperestler ise bu konuda kesin bir ayırım belirtmemişlerdir. Türk arkadaşlarının yanı sıra farklı milliyetlere mensup birçok yabancı arkadaşlara da sahiptirler.

Expatlarda ise araştırmacı-gazeteciler gibi ama tam aksi yönde belirlenen hatlar ortaya çıkmaktadır. Arkadaş çevresi daha çok iş

hayatları üzerinden kurulmaktadır. *Expatların* “boş zamanı yoktur” ya da “az vakitleri vardır”. Çünkü hem İstanbul'dadırlar hem de İstanbul dışında. Köken ülke ile ilişkiler kapsamında çift dillilik hallerine baktığımız zaman da göreceğimiz gibi *expatlar*, tam anlamıyla ulusaşırı mekânda yaşayanlardır. Uluslararası firmalara bağlı ya da yatırım amaçlı İstanbul'a gelmiş olmaları nedeniyle küresel sermaye içinde yaşamlarını kurmuşlar, birden fazla mekânda olma hali nedeniyle de kendilerine ait boş zamanları yoktur ya da var olan az boş zamanlarında hobilerine veya iş arkadaşlarına vakit ayırmaktadırlar.

Görüşmecilere yerel toplumla kurdukları ilişkileri anlayabilmek için aynı zamanda nerede yaşadıkları ve oturdukları mahalledeki esnaf ve komşuları ile nasıl bir ilişkileri olduğu da sorulmuştur. Araştırmacılar ve gazeteciler Beyoğlu semtini tercih ederken *expatlar* kent çeperinde kalan korunaklı siteleri seçmişlerdir. Bu durum aynı zamanda komşuluk ve mahalledeki esnaf ile ilişki biçimini de etkilemektedir. Komşuluklar site yönetiminin belirlediği etkinlikler çerçevesinde ve evli olan *expatlar* için ev hanımı olan eşlerin sosyalleşme durumlarının belirlediği koşullarda gerçekleşirken mahalledeki esnaf ile ilişki kurulmamaktadır. Kent çeperindeki korunaklı sitelerde yaşamak “çocukların iyi ve kaliteli bir çevrede büyümesi” açısından tercih edilen yerler olarak tanımlanmıştır. Komşuluk ilişkileri çok sık ve yakın olmamakla birlikte esnaf ile ilişki kurulmamıştır. Gerek yaşam alanları gerek vakit geçirilen ya da alışveriş yapılan alanların “steril” ve “kaliteli” veya “belli bir standarda” sahip olması önemli referans noktaları olarak görüşmeler sırasında vurgulanmıştır.

Maceraperestlerin oturdukları semtler, araştırmacılar ve gazetecilerinkine benzer bir şekilde merkezi ve trafiğe girmeyi en aza indiren merkezi semtlerdir. Komşuluk ilişkileri çok sıkı değildir ama bu durum sadece kendilerinin “yabancı” olmalarına değil; aynı

zamanda artık yerel toplumda da komşuluk bağı zayıflamıştır. Esnaf ile sürekli etkileşim halindedirler. Genellikle İstanbul'da yaşamak için Ortaköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Fındıklı ve Kadıköy gibi merkezi semtleri seçmektedirler. İstanbul'daki trafikten rahatsız olduklarını bu yüzden de rahat ulaşımı olan bölgeleri tercih ettiklerinin de altını çizmişlerdir. Ayrıca komşuluk ilişkilerinin kendilerinden değil Türk komşularından kaynaklanan sorunlar nedeniyle kurulamadığını ya da yanlış anlaşıldıklarını ifade etmişlerdir. Ama her durumda mahalledeki esnaf ile gündelik hayat içinde görüştiklerini ve sohbet ettiklerini belirtmişlerdir.

Son olarak çift dillilik durumunu ele alalım: Görüşmecilerimizin Türkçe öğrenme ya da öğrenmeme motivasyonları, dil bilme durumları ve gündelik hayatta kullandıkları dil, yerel toplumla bütünleşme konusunda bize önemli ipuçları verecektir diye düşünüyoruz. Saha çalışması bölümünde de belirttiğimiz üzere görüşmelerimizin büyük çoğunluğu yabancı dillerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerimizden sadece üçü Türkçe'de kendilerini ifade etme konusunda rahat olmaları nedeniyle Türkçe görüşme yapılmıştır. Dil öğrenme konusunda önceden yapmış olduğumuz gruplandırmanın belirleyiciliği yoktur diyebiliriz. Türkçe konuşan görüşmecilere dil öğrenme motivasyonları sorulduğunda yaşadıkları toplumla daha iyi iletişime geçebilme ve Türkiye'yi daha iyi anlayabilmek için dili öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Maceraperestler dil öğrenme arzularını gerek zaman gerekse disiplin eksiliği nedeniyle sürekli ertelemişlerdir. Türkçe basit kelime ve cümleleri anlasalar ve kullansalar dahi ilk hevesle başlanan Türkçe kursları zorluk ve zamansızlık nedeniyle bırakılmış, dolayısıyla dil de unutulmuştur.

Görüşmeciler içinde *expatlar* toplumla tam olarak bütünleşmemiş ya da bütünleşme

kaygısı taşımayanlar gibi görünmektedir. Türkçeyi öğrenmek ya da öğrenmemek profesyonel yolları içinde önemli bir etken değildir. Aslında İstanbul'da değil uluslararası toplumsal mekânda yaşayanlar oldukları için *expatların* İngilizce bilmeleri bir zorunluluktur.

Köken Ülke ile İlişkiler

Görüşmeler sırasında köken ülke ile ilişkileri çok katmanlı olarak değerlendirebilmek için ülkelerini ziyaret etme durumlarından köken ülkedeki aile, akraba ve arkadaşları ile iletişim kurma yolları ve sıklıklarına kadar pek çok soru sorulmuştur. Aynı zamanda köken ülkenin ulusal kurumları (konsolosluklar, okullar, ibadet yerleri) da bu çerçevede görüşme cetveline eklenmiştir. Evlilik stratejileri de bu başlık altında ele alınmıştır.

İlk olarak AB vatandaşı göçmenlerin anavatanları ile ilişki biçimlerine bakacağız. Genel olarak, *expatlar* köken ülkelerine daha bağlı ve güçlü ağlar içinde görünmektedirler. Köken ülkede ya da başka ülkelerde yaşayan aile fertleri ile oldukça sık iletişim araçları ve tatiller sırasında görüşmektedirler. Araştırmacı ve gazetecilerden oluşan grubumuz ise aileleri ile daha az sıklıkta görüştiklerini ifade etmişlerdir. Ziyaretler sadece İstanbul'dan köken ülkeye değil ters yönde de gerçekleşmektedir. Maceraperestlerden bahsedecek olursak, gerek maddi zorluklar gerekse kişisel tercihler açısından köken ülke ile özellikle de aile ile bağ oldukça zayıftır.

Köken ülke ve ailelerle ilişkiler daha önceden de belirttiğimiz gibi ait olunan sosyo-ekonomik gruba göre farklılıklar arz etmektedir. Görüşmecilerimizin hayat tarzlarının yanı sıra iktisadi olanakları da kendi ülkelerine gidiş sıklıklarını, tatil yapma biçimlerini ve kullandıkları iletişim araçlarını belirlemektedir. *Expatlar*, ülkeleri ile bağlarını en kuvvetli biçimde koruyan gruptur. Araştırmacılar-gazeteciler ve maceraperestler

ise hem anavatan ile hem de aileleri ile daha az görüşmektedirler.

Görüşmecilere İstanbul'daki kendi cemaatleri ile ilişkileri de sorulmuştur. Görüşmelerden ortaya çıkan sonuca göre cemaat ile kurulan ilişkileri; konsolosluk, okul, kilise üzerinden kurulanlar olarak belirleyebiliriz. İlk olarak konsolosluk ve okul üzerinden kurulan cemaat ilişkilerine bakacağız. Araştırmacılar ve gazeteciler, kendi cemaatlerinden başka kişiler olarak *expatları* tanımlamışlardır. Maceraperestler ise kendileri için buradaki cemaatin önemli olmadığını belirtmişlerdir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi İstanbul'a gelen AB vatandaşlarının konsolosluklara kayıt olma zorunluluğu yoktur. İstanbul'da yaşayan yabancılar, evlenme prosedürünü gerçekleştirecekleri zaman konsoloslukta kayıt yaptırmak zorunda kalmaktadırlar. Maceraperestler içindeki görüşmecilerimiz, İstanbul'da bir cemaate bağlı olmanın kendileri açısından bir fayda sağlamadığını ifade etmişlerdir. İstanbul'da yaşayan AB vatandaşı *expatlar* da araştırmacı-gazeteci grubumuzla benzer bir şekilde cemaat kavramından *expatları* anlamaktadır. Özellikle konsolosluklar ve okullar vasıtasıyla cemaatleriyle görüşmektedirler. *Expatlar* için cemaatleri ile ilişkilerini korumak ve güçlü bir hale getirmek, hem içinde yaşadıkları toplumda daha rahat bir yaşamı sunmakta hem de sahip oldukları iş bağlantılarını daha güçlü bir hale getirmekte önemli bir rol oynadığı için önemlidir. Cemaati, cemaat üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Talcott Parsons, hayatla ve çıkarlarla ilgili olan ve pek belirlenmemiş bir alandaki kapsamlı bir dayanışma ilişkisini anlatmak için cemaat kavramını kullanmıştır (Parsons, 1967). Cemaat kavramı denilince akla ilk gelen sosyolog olan Ferdinand Tönnies ise cemaatte statünün atfedilen bir konum olduğunu; aile ile

kilisenin inancın korunmasında, duygusal ve işbirliğine yönelik davranışların gelişmesinde önemli bir rol oynadığını savunur. Ancak iş bölümü giderek karmaşık bir hal aldığına bu bağlar çözülüp yerini sözleşmeye dayalı ve gayri şahsi ilişkilere bırakmakta, böylece büyük çaplı örgütlenmeler ve şehirler toplumcu sosyal formları yansıtmaktadırlar (Tönnies, 2002). *Expatlar* için modern dünyada içinde yaşadıkları toplum içinde kendilerini rahat ve güvende hissedebilmeleri için sadece aile, kilise veya diğer ulusal kurumları değil aynı zamanda yemek ve benzeri davetler, toplantılar da önemli bir rol oynamaktadır.

Köken ülke ile sürdürülen ilişkileri daha ayrıntılandırmak için görüşme sırasında dini pratikleri gerçekleştirme biçimi de sorulmuştur. Dini pratiklerin yerine getirilmesine ilişkin sorumuzun amacı İstanbul'daki cemaatleri ve kurumları ile ilişkilerinin bir başka boyutunu ele almak içindir. Görüşmecilerimizin hepsi Hıristiyan olduğu için kiliseye gitme sıklıkları sorulmuştur. Önceki bölümden devam edebilmek için ilk olarak *expatlara* bakacağız. *Expatlar* büyük bir çoğunluğu sadece dini inançtan değil profesyonel kaygılar nedeniyle de kiliseye gitmektedirler. Başka bir deyişle "kilise, sadece dini pratiklerin yerine getirildiği yer değil, aynı zamanda cemaatle bağların güçlenmesini sağlayan mekândır." Bu duruma benzer fırsatları yaratan kilise dışında, yemek davetleri ve ortak etkinlikler de *expatlar* için önemlidir.

Michel Pinçon'a göre yüksek burjuvazinin üyelerinin katılımı ile gerçekleşen "yemek davetleri, kokteyller, gala geceleri, açılışlar, tiyatro prömiyerleri ve diğer cemiyet aktiviteleri" amaçsız birer etkinlik olmaktan öte bir anlam taşımaktadırlar (Pinçon, 2007). Aile çevresini aşan bir ilişkiler ağının geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine olanak sağlayan bu etkinlikler, sosyal sermayenin devamlılığı için yapılması zorunlu

olan sosyal vazifelere örnek olarak gösterilebilir. Ancak tabii ki *expatlar*, kendi cemaat ilişkileri ve iş bağlantıları için dini pratiklerini mutlaka yerine getirirler, gibi kesin bir yargıya varmamız mümkün değil. Bazı *expat* görüşmeciler de kiliseye gitmediklerini belirtmişlerdir. Maceraperestler, kilise ya da sinagog çevresinde kurulan iş ilişkilerine karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Büyük bir çoğunluğu ateist olduğunu ya da tek tanrılı bir dine inanmadıklarını eklemiştir. Son grubumuzu oluşturan araştırmacılar ve gazeteciler de dini pratiklerini yerine getirmediğini ama bunun Türkiye'de yaşamaya has bir şey olmadığını söylemişlerdir.

Görüşmelerimiz göstermektedir ki özellikle kilise çevresinde bulunmak, var olan ulusal kurumlar vasıtasıyla yerel toplum içinde yaşamak büyük bir önem taşımaktadır. *Expatlar* açısından kilisenin yanı sıra okul da önemli bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır. Fransız göç sosyologlarının Fransa'da yaşayan göçmenlerin bütünleşme araçları olarak önem atfettikleri Fransız kurumları vasıtasıyla toplumla bütünleşme modeli, İstanbul'da yaşayan AB vatandaşları açısından işlevsiz hale gelmiştir. Özellikle *expatlar*, kendi kurumları üzerinden sosyalleşme imkanı bulmakta, çocukları içinse kendi okulları üzerinden kontrollü bir sosyalleşme alanı yaratmaktadırlar. *Expatların* büyük çoğunluğunun erkek olması ve eşlerinin çalışmaması durumunda ise İstanbul'da kurulmuş olan AB vatandaşı eşleri de kendi dernekleri üzerinden yine kontrollü bir sosyalleşme süreci yaşamaktadırlar (Örneğin, Alman eşlerinin kurduğu Die Brücke, Fransız eşlerin derneği La Passarelle).

Son olarak evlilik stratejileri üzerinde duracağız. Önceki bölümlerde çocukların okul seçimlerine ilişkin *expatlarımız*, cevap vermiş olduğu için diğer iki grubumuzun çocukları için tercih edecekleri eğitim sisteminden de bahsedeceğiz. *Expatlar*, her ne kadar belli bir

tabiyeti işaret etmemiş olsalar da evli olanların eşleri kendi milletinden ya da Avrupa kökenlidir. Evli olmayanlar ise Batılı kültürüne sahip eşleri olduğunu ya da olmasını arzu ettiklerini göstermişlerdir. Araştırmacılar ve gazeteciler ile maceraperestler, evlilik stratejisi açısından birleşmektedirler. Milliyet önemli değildir. Büyük bir çoğunluğu hayatlarında bir kere de olsa bir Türk vatandaşı ile ilişki deneyimlemiştir ve ilişkinin yürümesini veya yürümemesini kültürden çok karaktere bağlamaktadırlar.

Görüşme cetvelimizi hazırlarken evlilik stratejileri ile birlikte sahip oldukları/olacakları çocuk(lar) için hangi okulu tercih edeceklerini de eklemiştik. Buradaki amaç yerel toplumla ve kendi cemaatleri ile kurdukları ilişki biçimini ve bütünleşme derecesini ölçmektir. *Expatlar*, çocuklarını kendi ulusal kurumları üzerinden okuttuklarını açıklamışlardır. Maceraperestler ise bu konuda fikir beyan etmemişlerdir diyebiliriz. Her biri bu konuyu düşünmediklerini ve gündemlerinde böyle bir soru olmadığı için bir cevap da veremeyeceklerini söylediler. Son grubumuz olan araştırmacılar-gazeteciler ise farklı görüşler bildirdiler.

Görüşmecilerimiz genel olarak eğitim sisteminin yetersizlikleri ve yaratıcı, tatmin edici bir eğitim için Türkiye'den ayrılmayı bile düşünebileceklerini ifade etmişlerdir. Çocukların sosyalleşme durumlarını görmemizi sağlayan okul tercihi, örneklemimizin de bütünleşmesine dair iyi bir örnek olacağını düşünmüştük. Ancak araştırmacı-gazeteci grubundan olan bir görüşmecimiz, bizim bile sahaya çıkmadan önce bilmediğimiz bir şeyi ortaya çıkarmıştır: Türkiye'deki devlet okullarında okuyabilmek için T.C. vatandaşı olma zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak görüşmecilerimiz için de sadece birinin çocuğunu İstanbul'da bir devlet okulunda eğitim almasını istemesi istisnai bir durum olarak kabul ediyoruz. Görüşmecilerin büyük bir çoğunluğu kendi

çocuklarının ya kendi okullarında ya da özel okullarda eğitim almasını istemektedirler. Üçüncü bir alternatif ise Avrupa'da başka bir ülkeye eğitim için yerleşme planıdır.

Türkiye'yi Algılama Biçimleri

Görüşme cetvelinde Türkiye'yi algılama biçimleri ile ilgili olarak yönetilen sorular; kendi ülkeleri ile Türkiye'yi politik açıdan karşılaştırmalarını, İstanbul'u nasıl tanımladıklarını ve sevdikleri/sevmedikleri yönlerini açıklamalarını istemektedir. İlk olarak görüşmecilerimizin politika ile ilgili görüşlerine yer vereceğiz: *Expatlar*, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan şikâyet etmektedirler. Araştırmacılar ve gazeteciler ise Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun dinamizminin etkileyici olduğunun altını çizerken demokratikleşme açısından önemli günlere tanıklık etmenin heyecanlı olduğunu belirtmektedirler. Öte yandan, maceraperestler olarak adlandırdığımız gruptaki göçmenler, Türkiye'nin gündemi ve politikaları konusunda ayrışmaktadırlar: Tüm dünyada artan milliyetçilikten etkilenme durumu rahatsız edici olmakta, politikacıların tutumu veya bireylerin "sessiz kalma" hali kabul edilemez olarak açıklanmaktadır. Toparlayacak olursak, görüşmecilerimiz çalıştıkları alana bağlı olarak politik gündem farklı noktalardan ele almaktadırlar. *Expatlar*, iktisadi istikrar için düzgün işleyen ve sarsılmayan, küresel dünyayla bütünleşmiş politik uygulamaların gerekliliğinin altını çizerken araştırmacılar-gazeteciler, Türkiye'nin sahip olduğu siyasi ajandanın dinamikliğinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Maceraperestler ise kendi içlerinde farklılıklar göstermektedirler. Politika ile ilgilenmediklerini, Türkiye'de yaşananların "bir Avrupalı olarak" baktıklarında anlaşılmaz olduğunu ya da dünya üzerinde etkili olan rüzgarlardan etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerimizin İstanbul özelinde Türkiye'yi nasıl algıladıklarını anlatmak için

birkaç kelime ile İstanbul'u tanımlamalarını istedik. *Expatlar*, İstanbul'u tanımlarken "Boğaz, Haliç, tarihi yarımada, Kız Kulesi" vb. coğrafi özelliklerinden ve tarihi güzelliklerinden bahsetmişlerdir, tıpkı bir turist gibi. Aynı zamanda İstanbul'dan şikâyetçi de olmuşlardır. Birkaç yıllığına İstanbul'da yaşamayı düşünen bu görüşmeci grubumuz, aynı zamanda İstanbul ile tam anlamıyla bir bütünleşme sağlamamış görünmektedir. Maceraperestler ve araştırmacılar-gazeteciler ise kendi içlerinde benzerlik göstermektedirler. Bir kısmı İstanbul'u ancak yaşamak gerektiğini, "koca bir dünya" olduğunu dile getirirken diğerleri de "gizemli, hareketli ve merak uyandırıcı" olarak betimlemişlerdir. Görüşmecilere aynı zamanda İstanbul'un sevdikleri ve sevmedikleri yönleri de sorulmuştur. İstisnasız her görüşmeci İstanbul'daki trafikten şikâyet etmektedir: Trafikten şikâyet eden görüşmeciler, kurallara uymama ve saygısızlık kavramları üzerinde durmuşlardır. "İstanbul'un sevdiğiniz yönleri" sorusuna veren cevaplar ise daha fazla çeşitlilik ve farklılık ortaya koymaktadır. *Expatlar*, İstanbul'u nasıl tanımlarsınız sorusunda zaten cevaplarını vermişlerdir: "Boğaz, tarihi yarımada, güzel yemekler" İstanbul'un en sevdikleri taraflarıdır. Maceraperestler ve araştırmacılar-gazeteciler İstanbul'da sevdikleri şeyleri tanımlarken benzerlik göstermektedirler: "Kültür, çeşitlilik, hayat tarzı, dinamizm, yaşayan bir şehir olması".

Görüşmecilere son olarak geleceğe dair planlarını sorduk. İstanbul'da mı kalmayı planlıyorlar yoksa ülkelerine dönmeyi mi veya başka bir ülkeye mi yerleşmeyi düşünüyorlar? *Expatlar* içinde kendi işini İstanbul'da kurmuş olanlar İstanbul'dan ayrılmak gibi bir planları olmadığını belirtmiştir. İstanbul iş hacmi ve taşıdığı potansiyel açısından kendilerine iyi bir gelecek vaat etmektedir. Diğer *expatlar* içinse İstanbul, geçici bir süre ikamet ettikleri bir yer olarak görünmektedir. Buradaki geçici

görevlerini yerine getirdikten sonra kendi ülkelerindeki ofise dönerek çalışmayı hedeflemektedirler. Araştırmacılar ve gazeteciler ise kalabildikleri kadar İstanbul'da yaşamayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Bazıları için ise çocuklarının eğitimi ve geleceği ile durum da karar vermelerinde etkili olacaktır. Maceraperestler için ise daha belirsiz bir durum söz konusudur. Bazıları gitmeyi, bazıları ise kalmayı düşünür ama her iki durumda da bunun ne zaman olacağına dair kesin bir tarih belirlenmemiştir.

Aslında görüşmelerden ortaya çıkan sonuca göre, maceraperestlerin İstanbul'da kalma durumları sahip oldukları iktisadi sermayeye de bağlı olarak belirsizlik halini beraberinde getirmektedir diyebiliriz. Somut bir örnek verecek olursak, üst sınıf bir aileye mensup olan kişi, ekonomik kaygılar olmadan, deneyim için yer değiştirmeyi planlarken orta sınıf bir aileden gelen kişiler için işsizlik gibi belirsiz bir gelecek sunan durumlarda bu istikrarsızlığın daha uzun sürmesi halinde iş bulabileceği başka bir yere göç etmesine ya da kendi ülkesine dönmesine yol açabilmektedir.

Türkiye'de Yaşayan Avrupa Vatandaşlarına Dair Bir Tipoloji Denemesi

Todorov, *Nous et les autres : la réflexion française sur la diversité humaine* (Biz ve ötekiler: İnsan çeşitliliği üzerine Fransız düşünme geleneği) adlı eserinde egzotizmi; bir kültürün ya da bir ülkenin “gözlemci ile ilişkilerine bağlı olarak” ve milliyetçiliğin simetrik açıdan tersine yerleştirerek açıklar: Egzotizm, milliyetçilik ile aynı göreceliliğe bağlı ancak simetrik olarak tam zıttıdır. Her iki durumda da stabil bir tanımlama yapmak mümkün değildir ancak bir ülke ya da bir kültür gözlemci ile olan ilişkilerine bağlı olarak tanımlanmaktadır, diyebiliriz (Todorov, 1989). Yazar, egzotizm kavramı etrafında toplanan yazarların eserlerinden yola çıkarak on farklı seyyah portesi çıkarır: “Evrenselci bir bakış açısı ile tüm insanların eşit olduğu

fikrine inanan ancak kendi idealleri için dünyayı değiştirmeye çalışan “asimileştirici”ler; yerlilerin yabancı nesnelere görmezden gelen, pahalıya satan ama ve ucuza alan; “ötekiler”i evinde sömürerek veya (genellikle kaçak bir şekilde) anavatanına götürerek ucuz iş gücü olarak kullanan” “çıkar sağlayıcı” (*profiteur*) olanlar ilk iki grubu oluşturur. “Turist”ler ise bu iki gruptan çok farklıdır. “İnsanları anıtlara tercih eden acelesi olan bir ziyaretçidir. Sadece modern insanın karakteri olduğu için değil, mesleki bir neden yerine tatilini geçirmek için geldiğinden acelecidir. Turistler, geldikleri ülkede toplumun bireyleri ile çok da ilgilenmezler...”. Başka bir grup olan izlenimciler ise rafine turistlerdir: “Ancak yine de turist ile benzer bir şekilde deneyimlemek için sadece bir nesne üzerine yoğunlaşırlar. Peki, neden? Çünkü Loti, gibi yaşadıkları ülkede üst sınıf yabancı olarak sadece bir tadı keşfetmelerine imkân vardır.”

“Asimile olmuş olan” grupta ise göçmen işçi ya da alanında uzman kişileri alabiliriz. “Öncelikle ve çoğunlukla sadece seyahat etme amaçlı değildir: Göçmenlerdir. İçlerinde yaşamak zorunda oldukları için ötekileri tanımak isterler. Davranışları kesinlikle asimile edicilerin zıddıdır.” Göçmen işçiler için ise çıkar sağlayıcıların aksine bir durum söz konusudur. “Kısıtlı bir süre için geldiklerinden ne kendi kültürlerinden vazgeçmeye ne de içinde buldukları kültürü tanımaya niyetleri vardır. İçinde buldukları toplumu tanıma ve kimlik açısından özdeşim kurma (*identification*) süreci tamamlandığında ise göçmen işçi de artık asimile olacaktır: Tıpkı ‘ötekiler gibi’ olacaktır.”

Altıncı tip ise yabancılarıdır. Yabancıların bizim alışkanlıklarımızı paylaşmak gibi bir derdi yoktur, onun yerine bunlara maruz kaldıklarını düşünürler. “Yabancı için bizler doğal değildir, bu nedenle sürekli olarak üstü kapalı bir şekilde kendi ülkesi ile bizimkini karşılaştırır ve eksiklerimizi bulmaya öncelik tanır.” Sürgünde olan [kişi] tanımında ise

Todorov, içinde bulunduğu topluma hiçbir şekilde karışmayan, kendi çevresi ve cemaati ile görüşen kişilerden bahseder: "Sürgünde olan kimdir? Sadece kendi hayatı ile ilgilenen, kendi insanları ile görüşen; aynı zamanda yabancı bir ülkede yaşama deneyimi böylece mümkün kılan ve ait olmayan kişidir. Aynı fakat daha da geliştirilmiş duygularla, tüm bütünleşme süreçlerinin gerçekleştiği ve kendi cemaatleri tarafından kabul edilebilecekleri büyük kentlerde yaşarlar."

Kinayeci karakter ise söylemek istediğini dolaylı yoldan anlatandır: "Kendi toplumu ile ilgili yaşadığı başka bir şey hakkında içinde bulunduğu (yabancı) toplum ile tartışarak iddiaya girer. Aslında amacı kendisine ve kendi kültürüne dair yaşadığı bir sorundur." İnsanlığın iyiliğine inanmayan birey ise Todorov'un sınıflandırdığı başka bir gruptur. "Evinin seven kişi ne onu ne de vatanını terk etmez ve asla bundan pişmanlık duymaz. Ancak aynı zamandan gezgin bir karaktere de sahip olan bu birey, dünya turuna çıkıp bunu kendi evinde sonlandırır." Todorov, son olarak filozof grubundan bahseder. Filozofların da asimile ediciler gibi olduğunu belirtir ve ayrıldıkları noktanın filozofların farklılıkları görmeye yönelik yoğun bir gözlemci olmalarına ve evrenselliklerinin salt bir etnomerkezcilikten uzak durmasına bağlar.

Kaiser ve Todorov'un çalışmalarının yanı sıra Bourdieu'nün "sermaye" kavramının, tipoloji denemesi içinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bourdieu sermayenin sadece ekonomik alan ile ilişkilendirilemeyeceğini ifade etmiş ve çalışmalarıyla "sermaye" kavramının sosyoloji literatürünün de önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Bourdieu, iktisadi sermayeye ek olarak üç çeşit sermayenin varlığından bahseder: Kültürel sermaye, sosyal sermaye ve sembolik sermaye. Kültürel sermaye kavramını geliştirirken ekonomik eşitsizliklerin açıklamakta yetersiz kaldığı eğitimsel performans ve kültürel pratik farklılıklarını

gösterebilmeyi amaçlamıştır. Bir müzede veya konser salonunda sanat eseri olarak, okulda ise edebi bir metin veya felsefi bir tartışma olarak karşılaşılabilen kültürel veya simgesel malların "tüketimi" sadece anlamlarının kavranabilmesi ile mümkündür. Bireylerin bu malların anlamlarını kavrayabilmek için önceden edinilmiş birtakım değer biçme ve zevk alma tutumlarına/eğilimlerine ihtiyaçları olacaktır. Bu eğilim ve tutumların bireye işlenmesi, başka bir deyişle kültürel sermayenin birikmesi ise, bilinçli veya bilinçsiz bir sürecin ürünüdür, ailede başlamakta ve belli bir zaman yatırımını gerektirmektedir. Bu yatırım bireye, anında olmamakla birlikte, okul döneminde, sosyal temaslarda, evliliklerde ve iş piyasasında kâr veya zarar olarak geri dönmektedir (Brubaker, 1985).

Bourdieu kültürel sermayeyi içselleştirilmiş halde, nesneleşmiş halde ve kurumsallaşmış halde olmak üzere üç farklı biçimde ele almaktadır. Kültürel sermaye sahip olunan kültürel malların bütününden oluşur: bir dalda uzman olmak, dili iyi kullanmak, sosyal dünyayı ve onun işleyiş kodlarını tanımak gibi edinilmiş bilgilerden oluşabildiği gibi nesnelleşmiş ve kurumsallaşmış haliyle de bireyin edinebileceği bir sermaye türüdür. Nesnelleşmiş haliyle kültürel sermaye, kişinin sahip olduğu tablolar, kitaplar, aletler, makine ve bilgisayarlar maddi kültürel mallardan meydana gelir. Kurumsallaşmış haliyle ise bireyin zaman içinde edindiği unvanlar, diplomalar, yarışmalarda kazandığı dereceler, statülerden (öğretmen olmak, hâkim olmak vs.) oluşur. Kültürel sermaye, kişisel çaba olmaksızın edinilemez. Bireylerin uzun süreli çabalarının sonucudur, anlık olarak aktarılması mümkün değildir. Bourdieu ayrıca kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasında bir bağ kurmaktadır. Bu iki tür sermaye biçimi birbirlerine çevrilebilir. Farklı sermaye biçimlerine bireyler farklı ölçülerde sahip olurlar. Örneğin, bir özel okulun patronu görece daha çok iktisadi sermayeye daha az

kültürel sermayeye sahipken aynı okuldaki bir öğretmen daha çok kültürel sermayeye daha az iktisadi sermayeye sahiptir. Bourdieu, kültürel sermaye kavramını özellikle toplumsal yeniden üretim mekanizmalarını anlaşılır kılmak için kullanmıştır (Bourdieu, 1979).

Sosyal sermaye ise devamlılığı olan bir “ilişkiler ağı”na sahip olmanın sağladığı güncel ve potansiyel zenginliklerin, kaynakların tümü olarak tanımlanır. Bourdieu, maddi veya sembolik kazanç sağlamaya yarayan bu yararlı ve dayanıklı ilişkilerin sürdürülmesi için özenli ve düzenli olarak çalışılması gerektiğini çünkü bu ilişkiler ağının bir defaya mahsus kurulmuş devamlı bir ağ olmadığını söyler (Bourdieu, 1980). Başka bir deyişle, kişinin tanışıklıkları sayesinde harekete geçirebildiği sermaye ve güçlerin tamamı olan “sosyal sermaye” kendiliğinden verili bir durum değildir, dolayısıyla ilişkiler ağı sürekli olarak güncellenmeli ve çeşitli fırsatlar yaratılarak yeniden kurulmalıdır.

Sermayenin çok boyutlu yapısına vurgu yapan Bourdieu, toplumsal eyleyicilerin toplumsal uzam içerisinde dağılımlarının da bu yapıya uygun olarak iki boyutlu gerçekleştiğini belirtir. Eyleyiciler toplumsal uzam içerisinde, birinci boyutta sahip oldukları sermayenin toplam hacmine, ikinci boyutta ise sermayelerinin yapısına, başka bir deyişle farklı sermaye türlerinin görece ağırlığına/oranına göre dağılmışlardır. Başka bir deyişle, toplumsal uzam aynı anda hem dikey hem de yatay bir eksene sahiptir. Eyleyiciler sahip oldukları sermayenin toplam hacmine göre öncelikle dikey eksen üzerinde, hiyerarşik bir şekilde sıralanırlar. Hem iktisadi hem de kültürel açıdan geniş bir sermaye hacmine sahip toplumsal gruplar (patronlar, serbest meslek sahipleri ve üniversite profesörleri) hiyerarşinin en tepesinde, ekonomik ve kültürel sermaye bakımından en yoksul olan toplumsal gruplar (vasıfsız işçiler, tarım işçileri) ise hiyerarşinin en alt noktasına yerleşirler (Bonnewitz, 1998). Eyleyicilerin

sahip oldukları sermayenin yapısı, yani sermayelerinin toplam hacmi içinde kültürel ve iktisadi sermayelerinin oranı ise yatay eksen üzerindeki konumlarını belirler. Kültürel sermayeleri iktisadi sermayelerine oranla daha baskın olan eyleyiciler ile zıt özelliklere sahip olanlar karşıt konumdadırlar. Bu yatay eksen, toplumsal uzamın dikey ekseninde aynı pozisyonda bulunan grupların, örneğin patronlar ve üniversite profesörlerinin veya ilkökul öğretmenleri ve küçük esnafın arasında da bir ayırım yapılmasına olanak sağlar (Bourdieu, 1995).

Örneğimiz içinde yer alan tüm görüşmeciler kültürel sermayeye sahiptirler. Almış oldukları diplomalar, bildikleri yabancı diller gibi pek çok konuda -İstanbul’da iş bulma ve yaşama gibi- avantajlı bir duruma sahiptirler. Ancak içlerinden sadece *expat*lar, sosyal sermayeyi kullanabilmektedir. Sosyal sermaye, durağan bir şey değildir ya da duvara asılan bir diploma. Sürekli olarak ilişki kurma ve kurulan ilişkileri canlı tutma zorunluluğunu beraberinde getirir. Köken ülke ile ilişkiler başlığı altında dini pratiklerin gerçekleştirilmesine dair verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere, kilise aynı zamanda sosyal sermayenin kurulduğu ve korunduğu yerlerdir. Aynı zamanda okul toplantıları, dernek çalışmaları ya da verilen davetler de benzer işleve sahiptir. Araştırmacılar-gazeteciler ve maceraperestler ise sahip oldukları kültürel sermaye çevresinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Bourdieu'nün sermaye kavramı bağlamında örneğimizizi ve elit kavramını bir kez daha inceledikten sonra saha çalışmamız sonucunda ortaya çıkan yeni tipolojimizden bahsetmek istiyoruz. Birinci grupta yer alan uluslararası şirketlerde çalışmak için kariyer odaklı İstanbul’a gelenlerin yani “*expat*”ları, “sürgünde olan çıkarıcı yabancı” olarak adlandırabiliriz. Todorov’un tipolojisi içinde kariyer odaklı olarak göç etmeleri nedeniyle çıkar sağlayıcı gruba girmektedir. Bu çıkar,

çift yönlü bir maddi kazançtır: Mesleki deneyim olarak altın değerinde olan İstanbul'da yaşama ve çalışma süreci hızlı yükselen bir kariyerin yanı sıra İstanbul'da konforlu bir yaşam demektir. Bunun yanında steril bir ortamda yaşamaları nedeniyle "yabancı" (*exote*) ve sürgünde olan (*exilé*) tiplerine de dâhil olmaktadır.

İkinci grubumuz olan maceraperestler ise "bo-bo (bohem burjuva) turistler"dir. Sosyo-ekonomik geçmişlerine ilişkin sorularımıza verdikleri cevap, üst-orta veya varlıklı ailelerden geldiklerini, dolayısıyla meslek ve hayat tarzı seçiminde görece daha özgür olduklarını anladık. Sahip oldukları kültürel sermaye, daha rahat dolaşımında olmalarını sağlamaktadır. Maceraperestler bazen turist bazen de izlenimci sınıfına girmektedirler. Bohem bir hayat tarzı etrafında konumlanan maceraperestler kimi zaman sadece İstanbul'a İstanbul olduğu için geldiklerini belirtmişler, kimi zaman ise burada daha uzun süre kalmaya karar vererek Türkiye toplumunu ve kültürüne odaklanmayı tercih etmişlerdir. Aynı zamanda, İstanbul'da kalış süresi uzadıkça maceraperestlerin araştırmacılar-gazeteciler grubuna geçiş yapabileceklerini de eklememiz gerekmektedir.

Son grubumuz olan araştırmacı ve gazeteciler ise Türkiye üzerine uzmanlaşmalarının bir sonucu olarak asimile olmuş olanlardır yani "iradi göçmenler"dir. İçinde yaşadıkları ve aslında araştırma özneleri olan Türkiye toplumunun bir bireyi haline gelmek için çaba sarf etmişler, Türkçeyi öğrenmişler ve burada mümkün olduğunca kalmaya karar vermişlerdir. Görüşmeler sırasında kendileri de yerel toplumla ile bütünleşmek için çabaladıklarını, dışarıdan gelenlerin (*expatların*) kendilerini daha geriye götürdüğünü, bu yüzden "kalanlar" olarak bu görevi istemediklerini dile getirmişlerdir.

Sonuç

Zengin ülkeden fakir ülkeye, merkezden çevreye olan göçü tanımlama konusunda yapılan yeni araştırmalar, artık klasik göç sosyolojisinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Küreselleşme oldukça eski bir olgu olmasına rağmen, İstanbul özelinde çevrede kalan küresel kentlerin aldığı göçü açıklayabilmek için yola çıktık.

Uluslararası göç ve diaspora çalışmaları, hala ulus merkezli bir bakış açısından olgularını ve araştırma nesnelerini açıklama çabasında olduklarından basite indirgeyen bir tutumun ötesine geçememişlerdir. Böylece ulus devletin göçe çözülmesi gereken bir sorun olarak yaklaşma biçimi aşılamadığı gibi kısır bir döngü içine de girilmiş olmaktadır. Bu nedenle araştırmamız sırasında farklı bir tanımlama geliştirebilmek için Avrupa'dan Türkiye'ye göç sürecindeki aktörlerin yani İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşlarının salt ulusal bir kimlik üzerinden değerlendirmek yerine göçmenlik deneyimleri penceresinden bakmayı tercih ettik.

Diğer taraftan 1990'lı yılların başında dengeleri sarsan SSCB'nin çözülmesi, Berlin Duvarı'nın ve Doğu Bloku'nun yıkılması gibi önemli gelişmeler, küreselleşmenin ivme kazanmasına olanak tanıdığı gibi yeni göç hareketlerinin ortaya çıkmasına ve var olan göç hareketlerinin yön değiştirmesine de yol açmıştır. Araştırmamız sırasında ulaştığımız istatistikler, Türkiye'nin artık göç veren ülkeden göç alan bir ülkeye evrildiğini ispatladığı gibi erkek egemen/önderliğinde gerçekleştirilen göç hareketlerinin yerini kadın göçmen yoğunluğunun yaşandığı göç hareketlerinin aldığını da ortaya koymaktadır.

İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşı göçmenler oldukça heterojen bir kitledir. Sadece Avrupalı kimliği üzerinden kesin çerçeve içinde sınıflandırma yapmaya çalışmak doğru olmayacağı için üçlü bir model oluşturmayı tercih ettik. Saha çalışmamızı

gerçekleştirmeden önce uluslararası şirketlerde çalışmak için geçici bir süreliğine gelen göçmenleri *expatlar*, araştırma yapmak için veya uluslararası bir gazetede çalışanları araştırmacılar-gazeteciler ve Erasmus değişim programı ile gelip kalan öğrencileri, sanatçıları, öğretmenleri ve şu anda çalışmayanları maceraperestler olarak belirlemiştik. Ancak saha çalışmamızı tamamladıktan sonra Todorov'un ve Bourdieu'nün de rehberliğinde yeni sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır.

Kariyerleri için göç etmeleri, kapalı bir çevrede yaşamaları ve kendi cemaatlerinin dışına çıkmadıkları için birinci grubumuz olan *expatları*, “sürgünde olan çıkarıcı yabancı” olarak tanımlayabiliriz. İkinci grubumuz olan araştırmacılar-gazeteciler ise kendi iradeleri ile Türkiye'ye gelip yerleşmeyi kabul etmiş, kök salmayı düşünen ve toplumla bütünleşmeye en yakın olan grup olması nedeniyle “*iradi göçmenler*”dir. Maceraperestler ise buldukları mekânı tüketme biçimleri ve sahip oldukları bohem hayat tarzı açısından “bohem burjuva turistler” olarak konumlandırılmışlardır. Araştırmamız

sırasında İstanbul'da kalma süresi uzayan bazı maceraperest görüşmecilerimizin araştırmacı-gazeteci grubuna girebileceğini de tespit etmiş olduk.

Sonuç olarak, ulus devlet perspektifi içinden sadece kimliklerle göçmenlerin bütünleşme durumunu anlamaya çalışmak ise 2000'li yıllarda göç hareketlerini ve akışlarını açıklamamız için yetersiz kalmasının yanı sıra eskiyi tekrar etmemize ve yol alamamıza yol açacaktı. Göçmenin geldiği ülke, vardığı ülke ya da statüsü ne olursa olsun, uzakta kalma ve yabancı bir toplumda yaşamını sürdürüyor olması “uzaklaşma deneyimini” ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle saha çalışmamızı göçmenlerin deneyimlerini anlatarak inceledik. Kısaca özetleyecek olursak, İstanbul artık Doğu'nun Batı'ya açılan bir penceresi olma durumundan çıkıp bir dünya kenti olmuştur. Türkiye'ye gelen Avrupa vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun yaşamak için tercih ettikleri veya *expatlar* da olduğu gibi çalışmak için yerleşmek zorunda oldukları şehrin İstanbul olması yeni bir göç hareketini ve heterojen bir Avrupalı göçmen nüfusunu ortaya çıkarmaktadır.

Referanslar

- Bonnewitz, P., 1998. *Premières leçons sur la sociologie de Pierre Bourdieu*, PUF Paris
- Bourdieu, P., 1995. *Pratik Nedenler*, (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver) Kesit Yayınevi. İstanbul
- Brubaker, R., 1985. "Rethinking classical theory: the sociological visions of Pierre Bourdieu" *Theory and Society* **14**:745-775.
- Bourdieu, P., 1984. "Espace social et genèse des 'classes'" *Actes de la recherche en sciences sociales* **52**:3-14.
- Bourdieu, P., 1980. "Le capital social: notes provisoires" *Actes de la recherche en sciences sociales* **31**:2-3.
- Bourdieu, P., 1979. "Les trois états du capital culturel" *Actes de la recherche en sciences sociales* **30**:3-6.
- Faist, T., 2003. *Uluslararası Göç ve Ulaşımı Toplumsal Alanlar* (Çeviren: Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar), Bağlam Yayınları. İstanbul.
- Kaiser, B., 2010. "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerine Etkileri" Pusch, B., Wilkoszewski, T. (Editörler) *Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar – Bireysel Yaşamlar* sf. 57-72 Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Keyder, Ç., 2000. "Arka Plan" Ç. Keyder (Editör) *İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında* (Çev. Sungur Savran) sf. 9-40 Metis Yayınları, İstanbul.
- Parsons, T., 1967. "Durkheim's Contribution to the Theory of Integration of Social Systems" *Sociological Theory and Modern Society*, sf. 3-34 The Free Press. New York
- Pinçon, M., Pinçon-Chalot, M. 2007. *Sociologie de la bourgeoisie* La Découverte Paris
- Quivy, R., Van Campenhoudt, L., 1995. *Manuel de recherche en sciences sociales*, Dunod, Paris.
- Sassen, S., 2001. *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press. New Jersey.
- Todorov, T., 1989. *Nous et les autres: la réflexion française sur la diversité humaine*, Seuil. Paris
- Tönnies, F., 2002. *Community and Society*, David and Charles, United Kingdom
- Turkish Statistical Insitute. <http://www.turkstat.gov.tr>
- Wagner, A.C., 1998. *Les nouvelles élites de la mondialisation : Une immigration dorée en France*, PUF Paris

